

**“Ondergrond, een gezamenlijke opgave door alle opgaven heen”
Impressie van de bestuurlijke bijeenkomst van 18 september 2020**

Gedeputeerde Peter Smit: “De bal ligt onder de Omgevingswet vooral bij de gemeenten. Graag helpen we hen daarbij. Ik neem het initiatief om de geconstateerde wens te komen tot een gezamenlijke aanpak van bodem, grondwater en ondergrond te agenderen in het Algemeen Bestuur van de drie Brabantse Omgevingsdiensten.”

Met deze toezegging eindigde op 18 september een bestuurlijke bijeenkomst in Noord-Brabant over bodem, grondwater en ondergrond. Het was een bijeenkomst op initiatief van gedeputeerde Elies Lemkes. Zij constateerde dat “als Rijkswaterstaat berekend heeft dat we 3x Nederland nodig hebben voor de realisatie van al onze opgaven, dat dit ook in Noord-Brabant aan de orde moet zijn.” Tijdens de vijf werksessies van de bijeenkomst werd ze in die hypothese bevestigd, Op tal van plekken kraakt en piept het.

Daarbij noemt ze twee fronten. De eerste is een ruimtelijke puzzel voor de ondergrond, een vraagstuk dat we niet eerder hebben gehad. Als alle plannen voor energietransitie, kringlooplandbouw, ruimtelijke adaptatie en bebouwd gebied zijn uitgewerkt zal dat leiden tot ruimtelijke vraagstukken. Daarbij dient ook rekening te worden gehouden met bestaande gebruikers van de ondergrondse ruimte, zoals de drinkwaterwinning. De tweede is het vitaal houden van het bodem- en watersysteem. Dat is een vraagstuk op zich, met het oog op klimaatverandering en noodzakelijke maatregelen voor water vasthouden en bestrijding van hittestress. Maar het is ook een vraagstuk die speelt als het gaat om een duurzame landbouw in Brabant.

Samen = nodig

In de voorbereiding op de bijeenkomst realiseerde gedeputeerde Lemkes zich dat haar portefeuille (landbouw, voedsel en natuur) niet de enige is die met bodem te maken heeft. Binnen het college heeft Peter Smit het dossier Water en Bodem onder zich. Samen vonden ze het belangrijk om bij deze bestuurlijke bijeenkomst te zijn. Dat de waterschappen ook een rol hebben, als beheerder van het watersysteem, is ook duidelijk. Dijkgraaf Lambert Verheijen zegt daarover in de bijeenkomst dat “de waterschappen langzaamaan het land op kruipen.” Oftewel: waterschap erkennen dat het goed functioneren van de bodem een belang is voor het waterbeheer en investeren daarin. In zijn ogen is het dan ook logisch dat decentrale overheden elkaar opzoeken en hun taken en verantwoordelijkheden matchen. Daarbij vindt Verheijen het belangrijk dat tenminste informatie wordt gedeeld.

Daarmee is de derde decentrale overheid nog niet aan bod geweest: de gemeente. Onder de Omgevingswet krijgen zij de primaire taak als het gaat om het fysieke domein. De Omgevingswet is er nog niet, maar het is nodig dat de gemeenten zich daar op gaan voorbereiden, Gedeputeerde Peter Smit haalt de overdracht van (chemische) bodemkwaliteitstaken aan, een taak die eerst bij de provincie lag en nu grotendeels bij de gemeenten komt te liggen. Ook noemt hij klimaatadaptatie, een opgave waar gemeenten voor een belangrijk aandeel eigenaar is.

Dagvoorzitter Steven Adriaansen beaamt dat. Adriaansen, naast burgemeester te Woensdrecht ook voorzitter van het Gemeentelijk Platform Kabels en Leidingen, merkt daarnaast op dat de ondergrond zo langzaam vol raakt en de grote maatschappelijke opgaven nog uitgewerkt moeten worden naar concrete plannen. De bodem en de ondergrond zijn daarbij nadrukkelijk in beeld, zowel voor winning als voor opslag en transport.

De circa 40 bestuurders die online de bijeenkomst volgden bevestigden het beeld dat samenwerking nodig is. Op de vraag, gesteld met de mentimeter, domineerden woorden die uitgaan van (bestuurlijke) samenwerking. De onderstaande figuur maakt ook duidelijk op welke onderwerpen dat moet gebeuren, zoals (grond)waterbeheer, klimaatverandering en duurzame keuzes in het bodemgebruik.

Wat ziet u als de grootste bestuurlijke opgave, als het over bodem, grondwater en ondergrond gaat?

Mentimeter

Bodem/ondergrond: kwetsbaar en potentieel

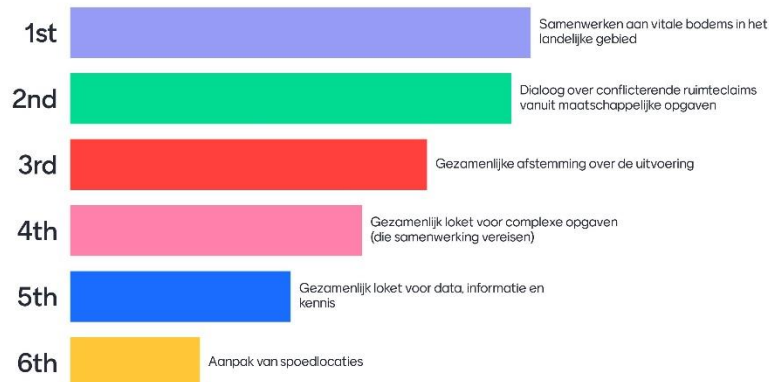
Provinciemedewerker Erik Heskens laat tijdens de bijeenkomst in een korte inleiding de potentie en kwetsbaarheid van de ondergrond zien. Volgens Heskens weten we veel maar nog veel meer niet van de ondergrond. Mede om die reden wordt in opdracht van het ministerie van EZK de Brabantse bodem in kaart gebracht, door een seismisch onderzoek. Dat is nodig, want op korte termijn moeten decentrale overheden besluiten nemen over het benutten van de ondergrond voor hun opgaven. Door het bijeenrapen van beschikbare informatiebronnen, kan Heskens de ondergrond redelijk goed visualiseren. Aan de hand van een praktijkvoorbeeld (de aanleg van de N69 en het gebruik van geothermie bij RO vraagstukken) laat hij zien hoe deze informatie kan worden gebruikt.

Op de gestelde vraag aan de deelnemers via mentimeter, voor welke onderwerpen de samenwerking nodig is, komt een duidelijk beeld. Zowel het verzamelen van data en informatie als de aanpak van spoedlocaties zijn geen doel op zich, maar gerelateerd aan andere ontwikkelingen. De deelnemers

vinden vitale bodems in het landelijk gebied daarbij het belangrijkste, alsmede de omgang met ruimteconflicten in de ondergrond.

Op welke onderwerpen ziet u het grootste belang van gezamenlijke verantwoordelijkheid?

Mentimeter

Vijf werksessies tonen de opgaven waar we voor staan

Om het gesprek een slag concreter te maken hebben vijf bestuurders een praktijkcasus voor gesprek ingebracht. Hieronder zijn deze casussen kort toegelicht en is het belangrijkste resultaat van het gevoerde gesprek weergegeven:

1. Casus "Vitale bodem. Daar heb ik als gemeente toch geen rol in?" Deze casus is ingebracht door Adrie Bossers, bestuurders van ZLTO.
De werksessie begon met goed en slecht nieuws: de bodem is best goed in Brabant, maar de techniek die deze werksessie mogelijk moet maken hapert. Het gesprek start met de constatering dat aandacht voor de bodem blijvend nodig is. Het project BodemUP is gestart om daaraan te werken: op boerderijniveau wordt advies geleverd over de omgang met de bodem. Adrie Bossers roept gemeenten op om met hem samen te werken: niet alleen om meer boeren te laten deelnemen aan BodemUP, maar ook om landbouwvisies en Omgevingsvisies te koppelen. Dat zou een mooie start zijn om belangen, die samen komen in een vitale bodem, te bundelen. Daarbij vraagt Bossers aandacht voor regelgeving: maak deze niet te complex en houdt er rekening mee dat werken met bodem maatwerk is en kennis vereist. De deelnemers aan de sessie beamen het verhaal van Bossers en komen samen tot de conclusie dat het nodig is om gezamenlijk te experimenteren.
Adrie Bossers eindigt met een noodkreet: laten we in gezamenlijkheid kijken naar riooloverstorten. Kunnen we dat samen oplossen?
2. Casus "Gesloten bodemenergiesystemen versus bescherming drinkwater"
Voor deze sessie was vooraf een film opgenomen met wethouder Rik Thijs in de hoofdrol. In de film werd de spanning duidelijk tussen verduurzamen van woningen enerzijds en het beschermen van de strategische drinkwatervoorraad anderzijds. Naar aanleiding van deze film is een gesprek gevoerd met de wethouder Joep Pernot van de gemeente Nueneen. In dat gesprek ging het over drinkwater, strategische grondwatervoorraden, (horizontale) WKO's en

geothermie. Het zijn onderwerpen die kennis van de ondergrond vragen, die nu niet altijd beschikbaar is voor gemeenten. De wethouder van Nueneen constateert dat voor samenwerking tussen overheden de Omgevingsdienst een rol zou kunnen spelen.

3. Casus "Bestuurlijke vraagstukken voor de ondergrond"

Wethouder Mario Jacobs van gemeente Tilburg daagde in zijn film de deelnemers uit na te denken over een groot aantal bestuurlijke dilemma's die samenhangen met de toenemende drukte in de ondergrond:

- De vervangingsopgave van de leidingen die in de jaren '50 en '60 zijn aangelegd (gas, water, riolering, enz.) kosten veel geld. Tijdens de bespreking werd een investeringsfonds geopperd, waar de partijen sectorbreed aan deelnemen om de financiële baten en lasten zo goed mogelijk te verdelen. Door samen te werken, kunnen partijen veel kosten besparen en hinder voorkomen.
- Voor het transport van stroom van zonneweides en windmolens naar eindgebruikers is transportcapaciteit nodig. In het overleg werd benadrukt om bij de realisatie van een dergelijk energieproject tijdig de zakelijke rechten, bijv. opstalrecht, te regelen met de eigenaren van de grondpercelen waarin de kabels zullen worden aangelegd. Een goede planning vooraf is van groot belang voor het slagen van het project.
- Een derde dilemma is gelegen in de verhouding tussen privaat eigenaarschap en de publieke functie, bijvoorbeeld bij warmtenetten. Hoe zit dat met zeggenschap, wie beslist bijvoorbeeld straks wie voorrang krijgt op het net? De deelnemers stelden dat de overheden als aandeelhouder wel degelijk eisen kunnen stellen bij de verstrekking van hun financiën. Bovendien is het nodig om niet het milieubelang uit het oog te verliezen. bijvoorbeeld het in stand houden van afsluitende bodemlagen.

De hiervoor genoemde dilemma's kunnen alleen getackeld worden door samen te werken. Van belang is dan dat we de bodem integraal benaderen en daarbij de totale opgave centraal stellen in plaats van de individuele vraagstukken. Hierbij blijft de verbinding met de burgers, bedrijven en boeren heel belangrijk. Let er bijvoorbeeld bij afspraken met boeren op dat deze niet allemaal bij een corporatie zijn aangesloten.

4. Casus "Wie gaat er nu eigenlijk over het grondwater?"

Je staat op de bodem en alles wat daaronder zit, inclusief het grondwater, is onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het grondwater stroomt over gemeentegrenzen heen. Er is niet één hoeder voor de bodem of één hoeder van het grondwater. Gedeputeerde Peter Smit roept op tot gedeeld eigenaarschap. Hierbij benadrukt hij de ruimte die de gemeente heeft om zelf de regels te stellen, ook indien de provincie een grondslag biedt door een instructieregel. Maar daarvoor moeten we wel actief de samenwerking opzoeken. Een sleutelrol zou weggelegd kunnen zijn voor de omgevingsdiensten die regionaal opereren en beleidsontwikkeling en uitvoeringskracht kunnen samenbrengen.

5. Casus "Ondergrond in relatie tot een klimaatbestendige woonomgeving"

"Er is geen bovengrond zonder ondergrond!", zo is de conclusie van het gesprek waarin wethouder Eline van Boxtel van de gemeente Dongen de lead had. Samenwerking en kennis delen is een samenspel. Wat brengen we in de Omgevingsvisie? Wat is belangrijk? Blijf vragen stellen aan jezelf. Hierbij is het verbinden van de verschillende opgaven belangrijk zoals klimaat, bodem, mobiliteit, REKS. De integrale afstemmingen/benadering staan voorop.

Het gesprek in deze casus werd gevoerd over de band van meerdere praktijksituaties. Daaruit bleek onder meer dat in het verleden inbreidingsprojecten hebben geleid tot verstening. Dit kun je anders regelen in de Omgevingsvisie. De provincie kan hierbij helpen en faciliteren. Verder constateert Dongen dat ze bij de invoering van de Omgevingswet er een nieuwe rol bij krijgt: de bevoegdheid voor de ernstig verontreinigde bodemlocaties. Dit vereist een goede voorbereiding en overdracht.

Tenslotte: gewoon beginnen!

In het slotgesprek worden de resultaten van de werksessies overzien en besproken. Het resulteert in een voornemen om strategie en uitvoering meer te verknopen, maar bovenal om er gewoon mee te beginnen en te ontdekken. Bijvoorbeeld in de omgevingsvisies die gemeenten gaan maken.

Gedeputeerde Peter Smit komt tot slot tot de conclusie die in het begin van deze impressie is geciteerd. Hij zal het initiatief nemen en het gesprek starten met de besturen van de Omgevingsdiensten. Om het daarna samen op te pakken.

Bijlage 1

Gestelde vragen in de chat en de antwoorden (afgeleid van de inhoud en toon van het gevoerde gesprek op 18 september)

Wie pakt nu als eerste de bal op? Gemeenten willen aan de slag, maar regie hierover is nodig. Kan dit een startpunt zijn?	In deze bijeenkomst is het gesprek inderdaad gestart. De Omgevingswet geeft voor het fysieke domein (inclusief de ondergrond) het primaat aan de gemeenten. Het beheer van bodem, grondwater en ondergrond is echter ook een samenspel tussen de gemeenten, het waterschap en de provincie. Samenwerking is noodzakelijk en nuttig. Gedeputeerde Smit heeft toegezegd de wenselijkheid van het uitwerken van de samenwerking te zullen agenderen in het Algemeen Bestuur van de drie Omgevingsdiensten.
Is de omgevingsdienst wel de goede plek voor strategische keuzes over de bodem? Of blijft het de uitvoeringsdienst zoals deze is opgezet?	De Omgevingsdienst is een bolwerk als het gaat om kennis en ervaring met bodem, grondwater en ondergrond. Strategische keuzes zullen door de decentrale overheden moeten worden vastgelegd in Omgevingsvisies en -plan/-verordening. Deze bijeenkomst maakt een wisselwerking duidelijk, ook omdat bodemgerelateerde opgaven zich niet houden aan bestuurlijke grenzen.
Zijn gemeenten onder Omgevingswet verantwoordelijk voor bodemverontreinigingen?	De situaties waar sprake is van risico's voor mens en milieu (vastgelegd in een beschikking op grond van de Wet bodembescherming) blijven dankzij het overgangsrecht bij de provincie. Daar worden saneringen en andere maatregelen geïnitieerd. Buiten dat: de provincie zal onder de Omgevingswet primair verantwoordelijk zijn voor grondwaterkwaliteit en gemeenten voor bodemkwaliteit. Waterschappen blijven verantwoordelijk voor het watersysteem. Op papier is deze scheiding helder, in de praktijk lopen deze verantwoordelijkheden dwars door elkaar heen.
Grondwater kan een verbindend element zijn tussen de KRW governance structuur en bodem.	Dat klopt. Grondwater is sowieso een verbindend element. Vrijwel alle maatschappelijke opgaven zijn bodem en grondwater-gerelateerd: winning van (drink)water, opslag van energie, grondwater voor gewassen, waterberging.
Door het Covid19 virus kijken we anders naar ruimte. We willen recreëren dicht bij huis. Gaan we hier de bodem geschikt voor maken? Bos/natuur?	Een Omgevingsvisie is voor de ontwikkeling van een gebied op de lange termijn. Daar horen ook overdenkingen bij over ander gebruik van ruimte, zowel binnen als buiten het bebouwde gebied. Deze ruimtevraag beantwoorden met kennis van het functioneren van bodem- en watersystemen is aan te raden.

<p>De bodem/ondergrond raakt aardig overvol. Wat vinden we het belangrijkste? Waar geven we als eerste prioriteit aan?</p>	<p>De Omgevingswet geeft de gemeenten een belangrijke rol in deze afweging. De provincie kan met instructies deze afwegingen overrulen. Het belangrijkste is dan te beseffen dat een lange termijn visie nodig is: welke functies hebben we het hardst nodig? Daarvoor zullen reserveringen moeten worden gemaakt. Aandachtspunt is dat in een aantal situaties er geen keuzemogelijkheid meer is, anders dan het verwijderen van huidige functies in de ondergrond.</p>
<p>Bent u van mening dat we nieuwe bestuurlijke regionale samenwerking moeten organiseren?</p>	<p>Dat is het geval. Taken en verantwoordelijkheden lopen in elkaar over. Een besluit door een gemeentebestuur over een functie in de ondergrond (bijvoorbeeld een bodemenergiesysteem) heeft invloed op een taak die de provincie heeft (het beschermen van het grondwater). En andersom.</p>
<p>Er wordt gesproken over samenwerking. Wie neemt het initiatief bij de samenwerking?</p>	<p>Laat dat afhangen van de regionale situatie. En laten we elkaar dan helpen.</p>
<p>Bestuurlijke afstemming belangrijk, maar de basis is dat we verbinding houden met onze inwoners en bedrijven? Daarbij is het van belang dat we de bodem integraal benaderen en de totale opgave oplossen ipv individuele vraagstukken</p>	<p>De Omgevingswet stelt dan ook eisen aan participatie. Het is belangrijk dat niet alleen overheden dit gesprek meemaken, maar ook enkele bedrijven en organisaties die veel met de bodem bezig zijn.</p>
<p>Willen we naar een Brabant-brede gezamenlijke ambitie voor duurzaam grondwatergebruik voor drinkwater, landbouw, natuur en industrie?</p>	<p>Dat is nu nog niet uitgesproken, maar zou een agendapunt kunnen zijn bij de gesprekken over samenwerking tussen gemeenten, waterschap en provincie.</p>

Bijlage 2

Wie gaat er nu eigenlijk over het grondwater? (Gedeputeerde Peter Smit)

In de deelsessie sprak de gedeputeerde met Kees de Jong (Dagelijks Bestuurslid waterschap Brabantse Delta).

Pitch gedeputeerde

Peter trapte af door te spreken over het feit dat grondwater onderdeel is van de bodem en van het watersysteem en daarmee om gedeeld eigenaarschap vraagt. Helemaal met de toenemende drukte in de ondergrond. Ook benadrukt hij dat de gemeente primair verantwoordelijk is voor de fysieke leefomgeving en dat zij aan de bovengrondse knoppen kunnen draaien die nodig zijn om het watersysteem te beschermen. Hij wil graag benadrukken dat de Omgevingswet die bevoegdheden koppelt aan activiteiten en niet koppelt aan bv ondiep of diep grondwater. Een bevoegdheid van een activiteit gaat dus niet over naar de provincie zodra je in het grondwater komt. Er is een urgentie om samen te werken, want ondanks dat de gemeente tot 2029 de tijd heeft om de bruidsschatregels te verwerken in het omgevingsplan, geldt deze termijn niet voor eventuele instructieregels van de provincie. Hiervoor dient direct bij inwerkingtreding van de Omgevingswet in 2022 uitvoering gegeven te worden, of anders de termijn die de provincie meegeeft. Tot slot benadrukt Peter de ruimte die de gemeente krijgt bij het zich eigen maken van deze regels, net zoals de Omgevingswet bedoeld heeft. Daarvoor moet je als gemeente wel actief beleid voeren, maar dat doen we samen. Provincie en waterschap ondersteunen daarbij.

Reflectie door Kees de Jong

Kees erkent dat door de decentralisatie het belang van samenwerken sterker dan voorheen op ons netvlies staat. Hierbij is het van belang om, net zoals we in de RES doen, ruimte te geven in de uitwerking maar met gemeenschappelijke uitgangspunten. Ook benadrukt hij het belang om over de gemeentegrenzen te kijken en een probleem niet af te schuiven op de buurman. De verantwoordelijkheid voor de fysieke leefomgeving ligt bij de gemeente, maar in de uitvoeringskracht kunnen we gezamenlijk in optrekken. De omgevingsdiensten hebben hier nu al een nadrukkelijke rol in die verder uitgebouwd kan worden.

Gesprek

Naast dat vooral gemeente bevoegdheden heeft voor activiteiten die voor het grondwater van belang zijn, heeft het waterschap ook bevoegdheden. Het waterschap is bevoegd voor de kleinere industriële grondwateronttrekkingen en alle overige grondwateronttrekkingen. Ook hier is de bevoegdheid niet verdeeld over diep en ondiep grondwater, al vinden in de praktijk de meeste grondwateronttrekkingen waarvoor het waterschap bevoegd is in het ondiepe grondwater plaats. Hoe wordt daar nu samengewerkt?

Kees de Jong geeft aan dat er breed overleg plaatsvindt met waterschap, provincie, agrariërs en andere stakeholders maar dat eigenlijk de gemeente in dit gesprek ontbreekt. De provincie heeft de Brabantse VNG benaderd om gemeente te laten aanhaken. We hebben in de samenwerking last van het feit dat kleinere gemeenten vaak niet de kennis of uitvoeringskracht niet hebben om een gelijkwaardige partner te zijn in de samenwerking. Er is echter ook een angst bij kleinere gemeenten voor annexatie als het belang van hen door grotere gemeenten meegenomen worden in de samenwerking. Hoe doorbreken we die angst voor samenwerking tussen kleinere en grote gemeenten? Dit beeld moeten we omdraaien.

Een mooi voorbeeld is hoe het in de RES gaat en daar hebben juist de, veelal kleinere, gemeenten met veel buitengebied de lead omdat hier het stedelijke gebied juist een beroep doet op het landelijke gebied. Het kan dus!

Afsluiting gedeputeerde

Je staat op de bodem en alles wat daaronder zit, inclusief het grondwater, is onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het grondwater stroomt over gemeentegrenzen heen. Er is niet één hoeder voor de bodem of één hoeder van het grondwater. Peter Smit roept op tot gedeeld eigenaarschap. Hierbij benadrukt hij de ruimte die de gemeente heeft om zelf de regels te stellen, ook indien de provincie een grondslag biedt door een instructieregel. Maar daarvoor moeten we wel actief de samenwerking opzoeken. Een sleutelrol zou weggelegd kunnen zijn voor de omgevingsdiensten die regionaal opereren en beleidsontwikkeling en uitvoeringskracht kunnen samenbrengen.

Bijlage 3

Ondergrond in relatie tot een klimaatbestendige woonomgeving (Eline van Boxtel, wethouder gemeente Dongen)

Geprikkeld door een drietal stellingen in het inspirerende filmpje zijn de deelnemers met elkaar de discussie aangegaan. Hoe kunnen we op een goede klimaatbestendige manier nieuwbouw in de vorm van in- en uitbreidingslocaties vormgeven?

Hierbij moeten we de maatschappelijke- en gebiedsopgaven gaan verbinden.

Denk hierbij aan de drie P's. People-Profit-Planet, maar ook aan de bodem en de lagenbenadering van de ondergrond. Die zijn hierbij ook belangrijk.

Door meervoudig ruimtegebruik bij inbreidingslocaties voor duurzame energie, collectieve energiesystemen en andere opgaven komen we als gemeenten vaak in de knel als er ook een klimaatopgave ligt. Dan is het goed om de gemeenteraad te prikkelen om een uitspraak te doen waar de voorkeur aan wordt gegeven. We willen namelijk voor iedereen een gelukkige en gezonde omgeving.

Voor uitbreidingslocaties is het handig om een visie te hebben waarbij aandacht is voor het watersysteem. Ook een visie op landbouw en landgebruik kunnen hierbij helpen. Zo hebben gemeenten meer grip op waar een in-of uitbreiding kan plaatsvinden. Momenteel komt het nog voor dat een nieuwbouwlocatie mogelijk wordt omdat grond beschikbaar komt. Er wordt dan niet gekeken naar de waarde van grond voor het watersysteem of voedselproductie. Agrariërs zien nu veel waardevolle grond verdwijnen voor woningbouw dat bemoeilijkt de opvolging. Welke functie vinden we het belangrijkste bij het duurzaam bouwen en welke ruimtelijke inrichting hoort daarbij?

Nu is het bij de aanleg van bodemenergiesystemen geregeld dat wie het eerst komt, het eerste aan bod is. Daarna zorgen interferentiegebieden van de systemen voor een stop. Misschien is dit beter te regelen in omgevingsplannen. Ook aquathermie kan een oplossing zijn voor duurzame energie. Wie bepaalt dan of het systeem juist is? Let op de "cowboys" die nu met allerlei aanbiedingen komen.

Door de komst van de Omgevingswet zal er een visie moeten worden opgesteld. In de visie kun je afwegingen maken hoe je hiermee om wil gaan. Je bent al vaak met de gemeenteraad in gesprek door de REKS en andere maatschappelijke opgaven. Hierbij is er ook een connectie te maken met de bodemstructuur. Neem alle visies samen en overleg hierover zowel intern en extern over de afwegingen die genomen moeten worden en neem deze op in de omgevingsvisie.

Door warmtenetten aan te leggen verstoort je de bodem. Terwijl de boven- en ondergrond elkaar juist kunnen versterken.

De K in de REKS van Hart van Brabant voor de klimaatopgave geeft aandacht aan de lagenbenadering voor de energietransitie en de klimaatadaptatie waarbij de ondergrond een belangrijke factor is.

Een voorbeeld bij de Dongestroom is het kreek- en beekherstel en het brede beekdal bij Dongen/Tilburg dat kwelverschijnselen laat zien bij landbouw. Deze verschijnselen kun je meenemen bij de aanleg van warmtesystemen en energienetten.

Inbreidingslocaties blijven belangrijk zodat kostbare landbouwgrond niet hoeft te worden gebruikt. Aan de andere kant zijn hierdoor veel groene plekken verloren gegaan. In het verleden werd er vooral gekeken naar het bouwen van woningen. Nu wordt aangeraden ook naar de mobiliteit in de toekomst te kijken (minder brede wegen, minder parkeren) en mee te nemen in een flexibele inrichting van de openbare ruimte.

In Dongen zijn we bij het ontwikkelen van een nieuwe locatie nog voor aanvang van de planvorming gestart in breed verband met een werkgroep, met zowel intern als externe stakeholders. Hier wordt gekeken naar alle opgaven die er voor die locatie van toepassing zijn. Waterschappen en Enexis zijn hierbij ook aangesloten. Dit wordt nu toegepast bij de ontwikkeling van de locatie "Noorderlaan". Bij andere locaties wordt er op gelet of de geschiedenis van Dongen, zoals leerlooierijen ook ingepast kunnen worden. Een voorbeeld hiervan is het Heuvelpark.

De vergroening van tuinen kan ook bijdragen aan het verkoelen van stads- en kernen. Dat vindt nu nog te veel ad-hoc plaats. Hier kunnen initiatieven zoals operatie Steenbreek bij helpen en bijdragen aan een versnelling. Er worden ook subsidies in de vorm van het buurtfonds door waterschappen verstrekt waar bijvoorbeeld wijkcomités gebruik van kunnen maken.

Samenwerking en kennis delen is een samenspel. Wat brengen we in de Omgevingsvisie? Wat is belangrijk? Blijf vragen stellen aan jezelf. Hierbij is het verbinden van de verschillende opgaven belangrijk zoals klimaat, bodem, mobiliteit, REKS.

In het verleden heeft inbreiding te veel geleid tot verstening. Dit kun je anders regelen in de Omgevingsvisie. De provincie kan hierbij helpen en faciliteren

Bij de invoering van de Omgevingswet komt er een nieuwe rol voor gemeenten. De bevoegdheid voor de ernstig verontreinigde bodemlocaties verplaatst zich naar gemeenten. Dit vereist een goede voorbereiding en overdracht.

Waterschappen willen zich naast de uitvoeringsrol ook anders gaan organiseren, namelijk ook beleidsmatig, waardoor zij eerder aan tafel zitten bij de partners.

De integrale afstemmingen/benadering staan voorop.

Er is geen bovengrond zonder ondergrond!

Bijlage 4

Gesloten bodemenergiesystemen versus bescherming drinkwater (Rik Thijs, wethouder gemeente Eindhoven)

Voor deze sessie was vooraf een film opgenomen met wethouder Rik Thijs in de hoofdrol. In de film werd de spanning duidelijk tussen verduurzamen van woningen enerzijds en het beschermen van de strategische drinkwatervoorraad anderzijds. Geteisterd door technische problemen met beeld en geluid is een kort gesprek gevoerd over deze spanning, waarbij de inhoud van de film (uit Eindhoven) is vergeleken met de situatie in Nuenen.

Nuenen heeft recent een paar nieuwbouwprojecten afgerond en er loopt er nog 1. Volgens de WKO-tool zijn er veel gesloten WKO's aangelegd. De wethouder van Nuenen gaf aan dat deze huizen allemaal nul op de meter hebben en dat dat ook voor de nieuw te bouwen woningen gaat gebeuren. Hij begreep het spanningsveld in eerste instantie niet zo goed; er wordt immers geen drinkwater gewonnen in Nuenen of omgeving.

Nuenen ligt tussen Helmond en Eindhoven in en daar zijn deze winningen er wel. Bovendien heeft Bavaria een grondwaterwinning. Nuenen heeft daar nu geen directe betrokkenheid bij, maar wellicht wel op de lange termijn. Het grondwater verplaatst zich over grote afstanden en de strategische drinkwatervoorraad is bedoeld voor toekomstige generaties. Deze constatering leidde tot een gesprek over horizontale WKO's. Een creatieve oplossing, die wel een beslag op de (openbare) ruimte legt en verdere problemen geeft met de drukte in de ondergrond.

Ook is gesproken over geothermie. Daaruit bleek dat een paar jaar geleden er onderzoeken zijn uitgevoerd in de omgeving Eindhoven/ Helmond. Deze zullen aan Nuenen ter beschikking worden gesteld. De wethouder van Nuenen constateert dat voor samenwerking tussen overheden de ODZOB een rol zou kunnen spelen.

Bijlage 5

Bestuurlijke vraagstukken voor de ondergrond (Mario Jacobs, wethouder gemeente Tilburg)

Wethouder Mario Jacobs van gemeente Tilburg daagde in zijn film de deelnemers uit na te denken over een groot aantal bestuurlijke dilemma's die samenhangen met de toenemende drukte in de ondergrond.

De wethouder noemde in zijn pitch de vervangingsopgave van de leidingen die in de jaren 50 en 60 zijn aangelegd (gas, water, riolering, enz.). Partijen staan aan de vooravond van enorme investeringen. Deze werden destijds gefinancierd uit de groei. Die groei is er niet meer zo, dus de vraag is: hoe gaan we dat met zijn allen betalen?

In beide deelsessies werd een investeringsfonds geopperd, waar de partijen sectorbreed aan deelnemen om de financiële baten en lasten zo goed mogelijk te verdelen. Door samen te werken, kunnen partijen veel kosten besparen en hinder voorkomen. Maar dan moet het niet zo zijn dat de ene partij profijt heeft terwijl de andere meer lasten moet dragen, bijvoorbeeld door werkzaamheden eerder, later of anders uit te voeren dan hem lief is. Daarbij zou een bijdrage uit het zogenaamde Wopke-Wiebesfonds een welkome start geven. Echter het idee van een investeringsfonds heeft geen bestaansrecht zonder dat sprake is van een revolverend fonds waar alle partijen blijvend aan bijdragen.

Verder vroeg de wethouder aandacht voor de benodigde transportcapaciteit om de stroom van zonneweides en windmolens naar de gebruikers te kunnen transporteren. In het overleg werd benadrukt om bij de realisatie van een dergelijk energieproject tijdig de zakelijke rechten, bijv. opstalrecht, te regelen met de eigenaren van de grondpercelen waarin de kabels zullen worden aangelegd. Een goede planning vooraf is van groot belang voor het slagen van het project.

Een ander dilemma waar de wethouder de deelnemers vroeg samen over na te denken is de verhouding tussen privaat eigenaarschap en de publieke functie, bijvoorbeeld bij warmtenetten. Hoe zit dat met zeggenschap, wie beslist bijvoorbeeld straks wie voorrang krijgt op het net? De deelnemers stelden dat de overheden als aandeelhouder wel degelijk eisen kunnen stellen bij de verstrekking van hun financiën.

Verlies bij de vraag hoe om te gaan met de beperkte ruimte in de ondergrond met al die verschillende opgaven (groei, smartcity, waterberging, kabels, leidingen, bodemenergie, enz.) zeker ook het milieubelang niet uit het oog. Met als voorbeeld het in stand houden van afsluitende bodemlagen.

Het gaat om erg complexe vraagstukken waarbij de opgaven, zoals de warmtevraag en energietransitie met zon en wind en ook aqua- en geothermie, een claim leggen op de schaarse onder- en bovengrondse ruimte. Terwijl bijvoorbeeld de landbouwtransitie een extensiever vorm van landgebruik vereist. Welke functies kun je combineren en welke infrastructuur heb je nodig? En op welk niveau maak je de bestuurlijk afweging, zonder daarbij de relatie met je achterban of inwoners te verliezen?

De hiervoor genoemde dilemma's kunnen alleen getackeld worden door samen te werken. Zonder samenwerken komt de haalbaarheid en betaalbaarheid van de ambities onder druk te staan. Van belang is dan dat we de bodem integraal benaderen en daarbij de totale opgave centraal stellen in plaats van de individuele vraagstukken. Hierbij blijft de verbinding met de burgers, bedrijven en boeren heel belangrijk. Let er bijvoorbeeld bij afspraken met boeren op dat deze niet allemaal bij een corporatie zijn aangesloten.

Bijlage 6

Vitale bodem. Daar heb ik als gemeente toch geen rol in? (Adrie Bossers, ZLTO)

De Brabantse bodem is best goed. Met die conclusie startte Adrie Bossers zijn betoog. Het is echter nodig om de bodem goed te houden, want een goede bodem is essentieel voor de landbouw. Om die reden plet Bossers voor drie onderwerpen.

Meer aandacht voor BodemUP

In dit project nemen boeren deel en ontvangen zij advies op boerderijniveau. Bossers zou graag zien als dit project in meer gemeenten wordt gepromoot. Naar aanleiding van deze oproep ontstaat een gesprek over prikkels voor goed bodembeheer. Bossers wijst er daarbij op de regels niet te complex moeten zijn, want werken aan de bodem is maatwerk.

Gedeputeerde Elies Lemkes beaamt dit signaal. Ze wijst er op dat landbouw niet los kan worden gezien van andere publieke opgaven, zoals een duurzame drinkwatervoorraad, de reden dat de provincie grondwaterbeleid voert. Voor alle partijen is het van belang dat er wordt gewerkt aan volhoudbaar bodembeheer, met veel aandacht voor organische stof. Het terugbrengen van bermmaaisel op het land als bodemverbeteraar is daar een praktisch voorbeeld van.

De deelnemers komen tot de conclusie dat kennis een sleutelrol speelt. Er is veel behoefte aan speelruimte om die kennis op te doen en toe te passen. En dat met de hele keten. Aan het enthousiasme ligt het niet: dat is er wel.

Landbouwvisies en Omgevingsvisies

ZLTO heeft gewerkt aan een landbouwvisie en zou graag willen zien dat gemeenten deze meenemen bij het maken van Omgevingsvisies. Een goede bodem kan daarbij de gezamenlijke basis zijn.

Aanpakken van riooloverstorten

In de sessie vraagt Adrie Bossers tenslotte om aandacht voor de waterkwaliteit en daarmee voor de riooloverstorten. Kunnen we die samen aanpakken?